

І. К. БІЛОДІД МОНУМЕНТАЛЬНІ РИТМИ ПОЕТИЧНОГО СЛОВА

У багатогранності ідейного, художньо-естетичного комплексу української радянської художньої літератури яскравою, могутньою вершиною вирізьблюється сяюче поетичне слово славнозвісного сузір'я поетів — Павла Тичини, Володимира Сосюри, Максима Рильського, Миколи Бажана, відоме й рідне всім поколінням радянських людей. Художнє слово кожного в цьому сузір'ї має свої барви, свої ритми, свій голос. До неосяжної ліричної повені слова В. Сосюри, золотої арфи слова П. Тичини, класичної прозорості звучання витонченого слова М. Рильського ввійшли могутнім потоком карбовані, монументальні ритми, пафосне філософсько-поетичне слово Миколи Бажана.

Минули роки, десятиліття творчого злету, напруженої, натхненної творчої праці цих видатних співців народу, боянів великої історичної епохи. Від їх творчих променів розійшлися цілі напрями художнього слова ряду поколінь українських радянських поетів з своїми словесно-стилістичними якостями, задумами. Радянська багатонаціональна соціалістична література розбудовувалася і вдосконалювалася, ідейно мужніла в творчій праці старших і молодших поколінь, удосконалювалась мова художньої літератури й інших стилів літературної мови — наукового, публіцистичного, ділового, стилю інформації тощо.

В усьому обширі, в усій багатобарвності літературної мови (не лише художнього її стилю!) виразне місце належить монументальним, філософським ритмам поетичного слова Миколи Бажана.

Чи то в пафосному піднесенні слова про партію, про дружбу радянських народів, про соціалістичне будівництво, чи то в бойовому заклик, оспівуванні подвигу, звитяг Великої Вітчизняної війни, чи то в своїй своєрідній — сказати б — філософській інтимності М. Бажан залишається самим собою. Те саме заглиблення в слово-мисль, у філософський роздум, в історичну долю народу... І це виразно відображається в слові, неповторному бажанівському його звучанні. Добір лексики, будова речень надає багатьом поезіям особливого урочистого забарвлення, піднесеності:

Мовчання. Суворий обряд переправи.
Величні, як клятва, хвилини й думки.
На лінію подвигу, смерті і слави
Підходять готові до бою полки.

Пафосу «обряду переправи», «лінії подвигу» служить і великий синонімічний ряд: *радянський воїн, войовник, вояк, витязь, богатир, збройний муж* і под. Як клятва — єдино можливе, здається, порівняння. А деякі порівняння поета вражають своєю несподіваністю: «В небо зорі вп'ялися, мов краби». Метафоричність вислову посилює інверсія, алітерація, тобто засоби інших мовних поверхів: «В мозок вгруз дум цвях».

М. Бажан — неперевершений майстер алітерації, але не наспівно-ліричної, а напруженої, нервової, мужньої, як наша епоха:

Бійці виїжджали і коні іржали,
(Стримано в стременах сталь дзвенить);
Все ближче плеще гуца трав.

Історичної перспективи набуває зображення подій іншого часу, але і в цьому зображенні теж є могутнє, пафосне слово, поєднане з конкретністю дії, деталі:

Темніє харалужний меч киян
Від крові димних, чорнокраїх ран,
І галицького келепа злий дзьоб
Крізь забороло всаджується в лоб.

Філософський характер мови поезії в історії світових літератур відомий. В арсеналі її художнього слова використовуються складні слова, словосполучення, складні вислови, часто книжно-літературного характеру. Все це властиве і словотвору, і синтаксису М. Бажана, але, звичайно, в аспекті нової епохи, епохи соціалістичного буття, розвитку української мови в

радянський час. Тому ці філософські ритми й опрозорені, онароднені тією піднесеністю, тим пафосом, що виходить з народу, з його діянь, з його мудрості і мислі:

У березневій голубій імлі,
Передвесінній, вогкій, півпрозорій,
Горить вогнем державним на Кремлі
Сузір'я слави — яснобарвні зорі.

Особливий колорит книжності створюється за допомогою запозичених слів, інтернаціоналізмів. У поєднанні з надзвичайною тематичною широтою — це показник високої культури М. Бажана, далекого від будь-якого хуторянства, національної обмеженості:

Ця мисль — цей плід тріумфів і зневір
Доби, коли вслухалася земля
В удар Бастілії і в пісню санкюлота,
І в пруську митницю, і в бюргерську чесноту,
В декрет Конвенту й розказ короля...

Книжкового характеру надають багатьом поезіям і неологізми М. Бажана: *будинки темноликі, далеч многоріка, край многохлібний* тощо.

Стилістичні архаїзми, поєднуючись з зниженою лексикою, викликають саркастичний ефект:

Обранця банди вбійників і шельм
Благословив як пса свого Вільгельм.

Синтаксис поезій М. Бажана відбиває особливості його образного мислення: поет сприймає дійсність через дійову ознаку. Його вірші насичені не лише дієсловами, а й віддієслівними іменниками, словами, що означають дію або неодмінно асоціюються з нею. Ось виписки з трьох рядків одного вірша: *віхола, підпора, крила, боріння, зрив, рев, стрибок, вигук, вихлоп, спазм, виття*.

Для М. Бажана характерною є взаємодія засобів публіцистичності та інтимізації поетичної розповіді. Остання найчастіше створюється поєднанням прямої мови з невластивою прямою, повторами, уривчастими структурами, характерними для розмовного мовлення.

Микола Бажан — майстер карбованого слова, творець чітких віршових ритмів, що в них втілені глибока думка і пристрасть поета-громадянина. Будова Бажанової поезії зводиться на ґрунті розвиненої літературної мови, з її багатством виражальних засобів, із складним жанрово-стильовим розгалуженням. Горизонти слова поезій М. Бажана — безбережні. Він щедро користується цінностями російської мови, а також західноєвропейських та східних мов, засобами їх словотворення, метафоризації.

У тих, хто знає творчість і особу М. Бажана, викликає захоплення і подив поєднання його словесно-художніх звершень із науковою працею. Академік АН УРСР М. П. Бажан у комплексі наукових досліджень започаткував на Україні і плідно веде такий важливий і відомий історії світової культури науковий напрям, як створення енциклопедичних словників. Видані під його керівництвом і часто з авторською участю «Історія українського мистецтва» в 6 томах, «Українська радянська енциклопедія» та інші книги міцно увійшли в культурний вжиток нашого народу. Цей аспект діяльності поета-академіка становить великий внесок у розвиток радянської науки і культури. В усьому цьому — осяйні перспективи творчості.